

Boekbesprekingen

FAUGERON, C., CHAUVENET, A. en COMBESSIE, P., 'Approches de la prison, Perspectives criminologiques', Brussel, De Boeck & Larcier, 1996, 368 p.

Het boek is ontstaan uit een seminarie dat universitair en onderzoekers, veldwerkers in gevangenissen en studenten, in hoofdzaak Franstaligen, van vier verschillende landen (F, B, VK, NL), gedurende twee en een half jaar samenbracht. De bijdrage van het studiecentrum CNRS uit Frankrijk, waar de drie editors werkzaam zijn, is belangrijk. Dit heeft naast de kwalitatieve stempel eveneens tot gevolg dat overwegend de situatie in de Franse gevangenissen aan bod komt. Maar dit doet voor de Belgische lezer niets af aan de waarde van het werk, zoals we verder zullen zien.

In haar inleiding vraagt FAUGERON zich af of een theorie over de gevangenis wel mogelijk is. Ze constateert dat de benaderingen van het carceraal milieu die tot op heden gebruikt werden, ontoereikend zijn. Zelfs de klassiekers als FOUCAULT en GOFFMAN moeten wijken voor een andere approach: zij hebben belangrijke zaken onbeantwoord gelaten. De werkelijkheid moet bepalend zijn voor de theorie, en niet omgekeerd. Waar valt de invloed van de opsluiting op sociale relaties, het verarmingsproces, de veiligheid versus de ordehandhaving, het verschil in medicatiegebruik in en buiten de gevangenis binnen de huidige theorieën in te kaderen? Hoe moeten we de gevangenis zien: als de simpele toepassing van een bureaucratisch model? Als een speciale soort organisatie? Of moeten we haar bekijken als de kern, het hart van de wet dat tegelijk buiten de wet staat omdat in de gevangenis andere regels toegepast worden dan erbuiten, doch dit alles binnen een democratische samenleving? Buiten is alles toegelaten wat niet verboden is; binnen is alles verboden wat niet toegestaan is. Vanuit een bepaalde optiek is de gevangenis een geprivilegieerd onderzoekslaboratorium van de maatschappij, in de mate dat we dezelfde kenmerken binnen als buiten de muren vinden. FAUGERON besluit met de vaststelling dat een andere, nieuwe kijk op de gevangenis wel degelijk mogelijk is, maar dat er vragen zullen open blijven, en dat een empirische toetsing van de theorie nodig blijft.

Het eerste deel concentreert zich op het carceraal milieu, en dit vanuit vier invalshoeken. CHAUVENET stelt in haar bijdrage de vraag in welke mate er iets als een gevangencultuur bestaat onder het personeel. De bestaande mythes verlatend, komt ze tot de conclusie dat de bewaarders dezelfde dubbele discours in hun gedachten en benadering hebben als de rest van de maatschappij: de gedetineerde als iemand met een ongelukkige levensloop die humanitair moet opgevangen worden versus de gevaarlijke gevangene.

COMBESSIE ontkracht het beeld van de almachtige gevangenisdirecteur. Hij komt tot de conclusie dat de directeur meer een bemiddelende rol speelt tussen verschillende actoren, dan erboven staat als heerser. In het complexe gevangenisnetwerk is er concurrentie tussen verschillende groepen. Onder meer de economische en sociale

kenmerken van de regio waar de gevangenis ligt (ruraal versus grootstedelijk), is bepalend voor de constellatie van de machtsverhoudingen. De auteur behandelt hier alleen de relatie tussen de personeelsgroepen onderling. Gedetineerden komen in zijn benadering niet aan bod.

Dit is wel het geval bij ROSTAING, die op zoek gaat naar een kader voor de relatie tussen bewaarders en gedetineerden. Het gaat hier niet om de groepen tegenover elkaar, maar de individuele verhouding. Zo kan een gevangene tegenover de bewaarder een weigerende houding hebben of een participatieve. Zijn bewaker kan op zijn beurt ook verschillende attitudes vertonen: instrumenteel (*statutaire*) versus affectief (*missionnaire*). Deze variabelen kunnen geplaatst worden in een soort interactie-rooster waaruit vier soorten relaties af te lezen zijn.

De groep rond Prof. HOUCHON, met participatie van Belgische gevangenisdirecteurs, bekeek o.a. tijdens hun regelmatige bijeenkomsten elementen rond veiligheid en ontsnapping. Wordt de missie van de gevangenis niet te eenzijdig uitgewerkt, nl. de eenzijdige en overbeklemtoning van de veiligheid? Investing in hoogtechnologische veiligheid om de maatschappij te beschermen tegen ontsnappen heeft niet alleen invloed op het leefklimaat binnen de inrichting. Het doet eveneens ten onrechte vergeten dat de doeltreffendheid van het regime de beste preventie is voor ontvluchtelingen.

Het tweede deel, het gebruik van diensten en goederen in de gevangenis, start met de bespreking van het geneesmiddelenverbruik, meer bepaald tranquillizers en hypnotica. Is het de bedoeling zombies te kweken die 'kalm' hun detentieperiode doorbrengen? De werkelijkheid is ingewikkelder: in de gevangenis vinden we toxicomanen terug, of gedetineerden die lijden aan een bepaalde pathologie die nog eens versterkt wordt door de opsluiting. Men vergeet vaak te kijken naar het algemene medicatiegebruik buiten de muren. Het gebruik van medicatie is een complex gebeuren, waarbij op zoek moet gegaan worden naar het bereiken van een soort evenwicht: het overleven voor de verschillende actoren.

MARCHETTI is de overtuiging toegedaan dat het gevangenisverblijf zorgt voor een verarming, zowel in economische als in relationele zin. Door de wijze waarop de detentie doorlopen moet worden en wat de gevangenen aangeboden wordt, draagt de gevangenis, ook al bepaalt ze zelf haar in- en output niet, bij tot verarming. Dit doet ze onder meer door het laten prevaleren van de veiligheid op andere elementen die voor de gedetineerde belangrijk zijn om uit zijn cirkel te ontsnappen. Zijn relaties met de buitenwereld komen bv. maar op de tweede plaats. Samengevat wordt armoede in de gevangenis geconsolideerd.

In het laatste hoofdstuk van dit deel bespreken FABIANI en SOLDINI de leescultuur in de gevangenis. De manier waarop literatuur aangeboden wordt, de beschikbare boeken, de plaats om te lezen, hebben een bepalende invloed op het leesgedrag. Niettegenstaande veranderingen nodig zijn, is ook enige realiteitszin geboden: er is op het vlak van lectuur niet zoveel verschil tussen wat buiten en binnen de gevangenis gebeurt.

Het derde deel behandelt het penaal en penitentiair beleid. TUBEX en SNACKEN ontleden cijfermateriaal over de gevangenispopulatie tot 1994 van een vijftal landen. Belangrijke parameters bij hun bespreking zijn het aantal beklaagden, vreemdelingen

en veroordeelden tot lange straffen. Vervolgens kijken ze naar de veranderingen in de strafwetgeving in verschillende landen (bv. de afschaffing van de doodstraf) en de gevolgen daarvan op het aantal opsluitingen en de duur. Ook alternatieven komen aan bod. Met uitzondering van Finland zien we overal een stijging van de gevangenisbevolking. De auteurs spreken van een vicieuze cirkel, die maar kan doorbroken worden door de functies van de straf opnieuw te bekijken. Een louter penale aanpak van maatschappelijke problemen die zich stellen (bv. toxicomanie), verhoogt de impasse alleen maar.

SYR werkt in een overzicht van de Engelse literatuur, het thema van de controle en het beheer van de gevangenis uit. Hij onderscheidt vier verschillende vormen of modellen: autoritair, legaal-bureaucratisch, gedeelde macht, en een vorm van controle door gedetineerden. Hij stelt vast dat veiligheidsimperatieven overwegen zonder dat men evenwel de gevolgen hiervan ziet. Tevens stelt zich de vraag of er niet meer geïndividualiseerd moet worden, opgedeeld. Door een onderverdeling van de gevangenis kunnen verschillende regimes mogelijk worden, kunnen gedetineerden in zekere zin promoveren. Het strikt gescheiden houden van de verschillende eenheden, individuele programma's voor gedetineerden, een professioneel beheer en een rijkere rol voor de bewaarder zijn onmisbaar.

Het laatste deel van *Approches de la prison* handelt over recht en controle in de gevangenis. HERZOG-EVANS is de mening toegedaan dat de materiële en formele rechtspositie van de gedetineerden te weinig uitgebouwd is. De mogelijkheden tot verhaal tegen de beslissingen van de gevangenisdirecteur en de strafuitvoeringsrechter komen aan bod. De belichting van de problematiek en de verwijzing naar de rechtsregels en procedures betreffen uitsluitend de Franse situatie.

LOUCKS bekijkt in het volgende hoofdstuk in een vergelijkende studie (Zweden, Frankrijk, Engeland) hoe er met ongedisciplineerd gedrag wordt omgegaan. Niettegenstaande de officiële politiek en reglementering in die landen verschillend zijn, stelt ze anderzijds vast dat er in de praktijk gelijklopende tendenzen zijn: het gebruik van niet-gereguleerde maatregelen, discretionaire machtsuitoefening, eigen interpretaties. Ze omschrijft de materie als moeilijk: de regels mogen niet te rigide zijn, maar anderzijds moet arbitrair optreden vermeden worden. Het gaat om een delicaat evenwicht, waarvan het effectief slagen sterk aan personen gebonden is. Wederzijds respect tussen gedetineerden en het personeel moet het doel zijn. Maar om zover te komen moet de klassiek beschreven dynamiek tussen gedetineerden en het personeel herbekeken en in die context geplaatst worden.

In een laatste hoofdstuk behandelt MORGAN de folteringen en onmenselijke behandelingen in Europa, dit op basis van de onderzoeken door het zgn. Foltercomité. Hij schetst de plaats van het CPT, en behandelt de begrippen foltering, onmenselijke en vernederende behandeling. Tevens beschrijft en beoordeelt de Engelse auteur de werkwijze van het Foltercomité en de resultaten van het bezoek aan enkele landen. Zo ziet hij b.v. dat het Comité zich eerder terughoudend opstelt voor bemerkingen over politielokalen en vooral ondervragingstechnieken. Slechte behandeling op het vlak van gevangenis heeft men nauwelijks vastgesteld, en geen enkele kon echt als foltering omschreven worden. Wel zijn het vaak de leefomstandigheden die als onmenselijk of vernederend geduid worden.

Approches de la prison is een boek met bijdragen van verschillende auteurs. Vooral de Franse situatie komt aan bod, maar in sommige hoofdstukken is het referentiekader, zoals we gemeld hebben, breder. Het boek is de moeite waard om te lezen. Het bevat veel informatief materiaal. Tevens zijn er lezenswaardige en originele benaderingen van verschillende aspecten uit het gevangeniswezen. De interactionistische benadering en relatienetwerken krijgen veel aandacht. Een andere rode draad zijn de mogelijkheden en het belang van de detentieperiode. Meerdere auteurs hameren op het eenzijdig gericht zijn op veiligheid. Ook de functie van de straf als slechts een van de mogelijke, maar zwaar ingrijpende reacties op maatschappelijke problemen komt aan bod. Ruime aandacht is ook te vinden voor de rechtspositie van de gedetineerden. Voor personen die in het penitentiair milieu werkzaam zijn biedt het boek nieuwe denkkaders. Het boek schetst de gevangeniswereld niet volledig. Het had die bedoeling niet, en het hoefde ook niet. Wat er over de verschillende thema's te lezen staat, is al meer dan de moeite waard. FAUGERON eindigt haar inleiding met '*si ces quelques réflexions auront permis d'avancer la construction d'une théorie de l'enfermement carcéral, le séminaire aura atteint son but*'. Het boek is daar m.i. zeker (ook) in geslaagd.

J. VANACKER

Mr. F.W. BLEICHRODT, *Onder voorwaarde*, Deventer, Gouda Quint, 1996, 329 p.

In de Nederlandse reeks 'Facetten van strafrechtspleging' verscheen als nummer 12 het proefschrift dat Mr. BLEICHRODT in december 1996 verdedigde aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen. Het draagt de titel 'Onder voorwaarde' met als ondertitel 'Een onderzoek naar de voorwaardelijke veroordeling en andere voorwaardelijke modaliteiten' en behelst een studie van de voorwaardelijke modaliteiten van strafrechtelijke sancties.

De meeste aandacht, nl. deel I van het boek, gaat daarbij naar de voorwaardelijke veroordeling (VV) die in 1915 in het Nederlands Strafrecht werd opgenomen en toen een compromis was tussen de Angelsaksische 'probation', waarbij de betrokkene onder toezicht werd gesteld en aan bijzondere voorwaarden werd gebonden, en de Frans-Belgische¹ variant van de VV, waarbij een straf werd uitgesproken die kon worden ten uitvoer gelegd als de veroordeelde nieuwe strafbare feiten pleegde. Sindsdien werd de wet nog wel gewijzigd op grond van praktische overwegingen, maar het principe bleef buiten discussie: de VV beoogt het gedrag van de veroordeelde positief te beïnvloeden en de toepassing van de vrijheidsstraf terug te dringen door gedragsvoorwaarden in de plaats te stellen van opsluiting.

Sinds de Wet van 1964 is het uitstel van de veroordeling, al dan niet gekoppeld aan probatievoorwaarden, het Belgische equivalent van de Nederlandse VV, waarbij

---

1. In België werd de VV samen met de VI door toenmalig Minister van Justitie LEJEUNE in 1888 in ons strafstelsel geïntroduceerd.